



## **İSYAN İLE TESLİMİYET ARASINDA: AĞITLARDA KADER İNANCI**

*Abdullah ÖZBOLAT\**  
*Saffet KARTOPU\*\**

### **ÖZET**

Bu çalışmanın konusu, ağıtlarda kader inancıdır. Ölüm karşısında yakınlarının acı ve ıstıraplarını ifade etmek için insanlar, ağıtlar yakmakta, dertlerini, acılarını, kederlerini, ağıtlar aracılığıyla dışa vurmaktadırlar. Kadercilik ise; Müslüman toplumunda kabullenme, boyun eğme, sabır ve rıza gösterme anlamında, kısaca “başa gelen çekilir” olarak kullanılmakta, ancak bu durumun, ağıtlara isyan, başkaldırı, feleğe, kadere lanet etme şeklinde yansıdığı da görülmektedir. Ağıtlarda kader inancını incelemeyi amaçlayan bu çalışma, kader algısının tek boyutlu olmadığını, ağıtlarda kabullenme, tevekkül, rıza göstermekten daha fazla, isyan yönünün de bulunduğunu, sonuç olarak ağıtlar bağlamında kaderciliğin farklı yönleri olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle isyan duygusunun ağır bastığı ağıtlarda, zamansız ölüm, feleğe, kötü kadere atfedilmektedir. Bu çalışmada, ağıtlar, yükleme kuramının temel yaklaşımlarından hareketle incelenmektedir. Yükleme kuramında temel olarak, çevremizde yaşanan olayları anlamlandırırken veya başa çıkamadığımız süreçleri açıklarken kendimizin dışında, kontrol edemediğimiz bir merkeze atıf yapılır. Bu yaklaşım, düşünsel sorgulamamızı sonuçlandırmaya ve psikolojik olarak rahatlamaya yardımcı olur. Dolayısıyla ağıtların, yükleme kuramıyla uyumlu olarak acıyı hafifletme yönünde bir işlevi bulunmaktadır. Ağıtlarda ölüm hadisesindeki hüznün anlatılırken ölen kişinin iyilikleri dile getirilir. Aynı zamanda bu durumu İslamî düşünce ve anlayışın da gereği olarak görmek mümkündür. Kader inancı bağlamında Türkiye Türkçesinden seçme ağıtlar bu çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Sözlü kültür içinde kavram olarak ağıtlar ele alındıktan sonra ağıtlarda kader inancını temsilen, “felek” tasvirlerine değinilecek, ikinci bölümde de ağıtlarda isyan ile teslimiyet arasında kader inancının yansımaları örneklendirilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Ağıt, kader inancı, sözlü kültür, yükleme kuramı, isyan, teslimiyet.

\* Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi, El-mek: ozbolata@gmail.com

\*\* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi, El-mek: saffet333@yahoo.com

## BETWEEN SUBMISSION AND REBELLION: FATE BELIEF IN THE MOURNINGS

### ABSTRACT

This study examines fate belief in mournings. People mourning to express pain and suffering of the relatives in the face of death and and reflect troubles, pains and his feelings through mournings. In Muslim society fatalism is used acceptance, submission, patience and sense of consent, briefly as “what can't be cured must be endured”. But this situation is detected reflect rebellion, insurrection and damn to fate. This study that aimed to examine fate belief in mournings, it has been suggested different aspects of fatalism, it has not been with one-dimension of fate perception, mournings emphasize rebellion instead of submission, espousing and compliance in mournings. In particular, in the mournings that emphasized the sense of rebellion attributed to bad fate untimely death. It is based on basic approaches of the theory of the attribution. It is based on basic approaches of the theory of the attribution. In the theory of the attribution as a basis ascribed to the a center can not control outside of ourselves in explaining processes that we can not cope with or when ascribing to meaning in the events around us. This approach helps to relaxation psychologically and concluding intellectual interrogation. Therefore, in accordance with the theory of attribution of mournings functions the direction of relieving the pain. In the mournings stemmed from the death is narrated and the goodnesses of the dead are reflected as well. It is by the nature of Islamic belief and consideration. It formed the boundaries of this study featured mournings that narrated in Turkey Turkish in the context of fate belief. After it has been addressed to the mournings as a concept in the oral culture, representing of fate belief in mournings will be mentioned descriptions “fate”, in the second section will exemplify reflections of fate belief between rebellion and submission.

**Key Words:** Mourning, fate belief, oral culture, theory of attribution, rebellion, submission.

### Giriş

Toplumların sosyal mirası ve yaşam biçimleri olarak ifade edilebilecek kültür, kuşaktan kuşağa simge sistemleri ve özellikle de dil aracılığıyla aktarılır. Toplumun yaşam biçimi olarak kültür, dil aracılığıyla aktarılırken, edebi ürünlere yansır. Edebi bir ürünün özellikleri, içinden doğup geliştiği sosyo-kültürel bağlam hakkında fikir verir. Bu yaşam biçiminin toplumsal, ekonomik ve kültürel yönleri vardır. Toplumların kendi sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamları, diğeri toplumlardan ayırır. Bir toplumun ayırıcı özelliklerinden birisi, belirli bir tarzda hayat sürdürmesidir. Belirli bir tarzda yaşam, normları, değerleri, hayat algılarını kapsar. Toplumların meydana getirdikleri edebi ürünlerde normlar ve değerlerin izini sürmek mümkündür. Bu değer ve normlardan birisi de ağıttır. Bir milletin ölüm karşısındaki ortak acılarının edebi dille ifadesi ağıtlarda somutlaşır. Ağıtlar tarih boyunca, farklı kültürlerde farklı adlarla anılsa da ortak acıları dile getirmiştir. Bu acıların çeşitli açılardan bilimsel olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi de yararlı olabilir. Böyle bir düşünceyle ağıtlarda kader inancını incelemeyi amaçlayan bu çalışma,

### Turkish Studies

hem kader algısının tek boyutlu olmadığını, hem de ağıtlarda kabullenme, tevekkül, miskinlikten daha fazla isyan yönünün de olduğunu ileri sürmektedir.

İnsanoğlu, karşılaştığı olayları anlamlandırmaya çalışır. Anlamlandırma çabası, insanın kendi kontrolü dışındaki olayların nedenlerini bazı sebeplere atfetmesi ve bazı sebeplere dayandırması ile belirginleşir (Küçükcan ve Köse 2000, 154). Ölümü anlamlandırma çabası olarak ağıtlar ile kadercilik, kuramsal çerçevede yüklem kuramı ile ilişkilendirildiğinde yüklem kuramı, konuya açıklayıcı veriler sağlar. Bilindiği gibi yüklem kuramının temel mantığı, çevremizde yaşanan olayları anlamlandırırken veya başa çıkamadığımız süreçleri açıklarken kendimiz dışında, kontrol edemediğimiz bir merkeze atıf yaparak düşünsel sorgulamamızı sonuçlandırmamız ve psikolojik olarak rahatlamamızdır. İnsan tabiatüstü güçlere yüklem yaparak, başa çıkamadığı olayların ağırlığından kurtularak, ruh sağlığını olumlu yönde desteklemektedir (Kartopu 2012, 208). İncelenen ağıtlarda görüleceği üzere özellikle isyan motifinin ağır bastığı ifadelerde “felek” kavramının ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir. Bu yolla, hem Allah-Tanrı gibi mukaddes kavramların ağırlığından kurtulduğu için daha rahat suçlayıcı olunabildiği ve hem de tabiatüstü güçlere atıf yapılmaya da devam edildiği tespit edilmektedir.

### **1.ÖLÜM KARŞISINDA BİR TAVIR OLARAK AĞIT VE AĞITLARDA KADER İNANCININ TEMSİLİ OLARAK FELEK**

Ölüm, insanoğlunun var olma mücadelesinde en çok uğraştığı olgulardan birisidir. Ağıt, hem ölüme karşı insanlığın sığınaklarından biri hem de ölüm acısını hafifleten bir öğedir. Bir başka ifadeyle, ağıt, ölüme karşı sözlü direniştir. Ağıtlar aracılığıyla, insanların ölüm karşısındaki durumları, ölüm karşısındaki acıları, tesellileri, umutları, umutsuzlukları, içlerindeki şiiir, korku, sevinçleri, iç içe geçmiş birçok karmaşık duyguyu ortaya çıkarır. Ölenin arkasından övgü, bütün ağıtların ana temasını oluşturur. Ölenin yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği, yardımseverliği dile getirilir. Her ağıdın kendi içinde, ölen kişiyle birlikte geçen güzel günleri yad etme, ölen kişiyle ortak geçmişe özlemi belirtme yönleri bulunur.

Halk edebiyatının zengin bir dalını oluşturan ağıt yakma geleneği, Kafkasya, İran, Arap ve Balkan ülkelerinde yaygın bir gelenek olup, Anadolu'nun bazı bölgelerinde geçerlidir. Ağıtçılık ise birçok coğrafyada profesyonel bir meslek olarak icra edilmektedir. Ağıtçının kadın ustasından el almış olmasının gerekliliği kabul edilmekte ve ağıt yakmak için ölü sahibi hakkında bilgi edinmek ve ağıdını aldığı bu bilgiler doğrultusunda söyleyebilmek için ölenin yakın çevresinden olmak gerekmektedir (Emiroğlu 2003, 16). Her coğrafyada ağıt yakılmadığı gibi, ölen herkesin arkasından da ağıt yakılmaz. Ölen kişinin çevresinde sevilen, beğenilen, çevresinin takdirini kazanmış biri olması gerekir. Karasevdadan ölmüş, öldürülmüş kimseler, savaşlarda kahramanlık gösterenler, şehitler için yakılan ağıtlar, dilden dile aktarılır. Ayrıca ağıtlarda, genç yaşta ölüm gibi zamansız ölümler, ölümün gerçekleşme biçimine vurgu yapan acıklı ölümler, yoksulluk, çaresizlik gibi toplumsal hayatın eşitsizlik boyutu gibi yönler işlenir. Bu yönüyle her ağıdın bir hikâyesi vardır. Ağıt okunduğunda, dinlendiğinde ağıt, ölen kişinin durumu, ölüme sebebiyet olaylar, ölüm anında yanındaki kişiler, ailesinden geriye kalanlar, ölenin sosyo-ekonomik durumuna vurgu yapılır. Övgüde ölünün ölümlü yanları unutulmamakla birlikte, kimi ağıtlarda abartı boyutuna kaçan ifadeler olduğu sezilir. Ancak yine de, ağıtlara, o topluluğun sosyo-ekonomik ve kültürel hayatı, gelenekleri, düşünceleri, coğrafi koşulları ve insan ile tabiat ilişkileri bütün çıplaklığıyla yer alır. Acı bir ölüm ve cansız bir ölü gerçeği göz önündedir (Kemal 1997, 9-14).

Ölümü, daha çok yazgı çizgisinde yorumlayan, Tanrı'nın mutlak egemenliği karşısında yapılacak başka bir şeyin olmadığını ifade eden, ölümün çeşitli yanlarını vurgulayan ağıtlar, halkımızın olayla ilgili duygu, düşünce, tepki davranışını ortaya koymaktadır (Örnek 1971, 107). Ağıtlar, aileden ölenin en yakınları, akrabalarından birileri, arkadaşları tarafından ya da çevrede

ağıt yakma konusunda tanınmış birileri tarafından yakılır. Kimi ağıtlar, ölenin ağzından dile getirilir. Acılar kadın erkek herkesi etkilese de, ağıtlar, toplumsal hayatta kadınlar tarafından yakılır, söylenir. Ağıtlarda, sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadı yer alır. Evladını kaybeden anne, sevgilisinden ayrı düşen aşık, yatağında inleyen hasta, sıla hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlar aracılığıyla dile getirir (Şimşek 1993, 1). Ağıtlarda, çok sevilen bir yakının artık geriye döndürülmesi mümkün olmayacak şekilde yitirilmesi, “deruni bir elemin dışı vurulması” olarak ifade edilir (İsen 1994, 3). Bir yönüyle hayatta kalanlar, acı ve ıstıraplarını ağıtlar aracılığıyla dile getirirler. Ağıt yakıcıları, ölenin ruhuna, kendilerinin yaşadığı acı ve ıstırapları anlatmak ve ölenin ardından dökülen gözyaşının, derin acıların gerçek olduğuna öleni inandırmak isterler (Görkem 2001, 159). Ağıtçı söylemiş olduğu ağıtında; ölen kişinin hayatını biyografik olarak ele alır. Ölen şahıs hayatında mutlu olmamış, sıkıntılar çekmişse, ölenin hayattaki acılarını, varlıklı bir kişi ise malı-mülkü ile yaptığı iyilikleri, ölen şahıs, eşkiya ise kabadayılığı ve hükümet kuvvetlerine meydan okumasını öne çıkarır. Ayrıca, ölen şahsın vücut, karakter bakımından övgüye değer yönlerinden söz eder (Görkem 2001, 106). Ağıtlarda, ölüm hadisesindeki hüznün anlatılırken ölen kişinin de iyilikleri dile getirilir. Bu durum aynı zamanda İslamî anlayışın da gereğidir.

Ağıtlar, sözlü kültür ürünüdür. Ölüm olayında sosyal bir yarayı ortaya koyan bir yön bulunursa, ağıtlar daha uzun süreli yaşar. Ölen kişinin toplumdaki statüsü, halk tarafından sevilme derecesi ağıtların toplumsal bellekte saklanmasıyla etkili olur. Ölüm anında yakılan ağıtları kaydetmek kimsenin aklından geçmez, toplumun hafızası, bir ölü için yakılan ağıtların en güzel kısımlarını birleştirir, saklar (Başgöz 1986, 245-246). Bellek ve sözlü kültür birbirine bağlıdır. Sözlü kültür ürününün kuşaktan kuşağa aktarılmasında ezberleme ve hatırlama iki önemli noktadır. Sözlü kültür, hayata dair tecrübeleri, belleği pekiştirecek şekilde akla yerleştirir. İnsanoğlunun başından geçen olaylar, olayların belleğimizde tuttuğu yer, belirli bir düşünce içinde somutlaşır. Düşünce içinde her kelime ve her kelimeye yüklenen anlam, deneyimlerden kaynaklanan verileri işlemenin değişmez bir yolu olarak karşımıza çıkar. Bu durum ise deneyim ve irdelemenin zihinsel anlamda düzenlenişini belirler. Ağızdan çıkan her kelime, sadece sözel bağlam içinde var olmakla kalmaz. Söylenen söz, her zaman insan gövdesini harekete geçirmede ve insanın var oluş durumunu değiştirmede bir etkiye sahiptir. Sırf seslendirmenin ötesinde beden hareketleri, kaza eseri ya da sözlü iletişim anında uydurulan bir hareket değil, doğal ve hatta kaçınılmaz unsurlar olarak durur. Özellikle sözlü anlatımda, halk önünde yapılan konuşmalarda mum gibi durmanın bile başlı başına etkili bir hareket olduğunu vurgulamak gerekir (Ong 2003, 51-86). Ağıt yakan kişinin ve ölünün yakınlarının bedensel duruşlarının da bir anlamı vardır. Yakını ölen kişiden acıyı yaşadığının sözlerine ve yüzüne yansımaları, yani belirli bir biçimde davranması beklenir. Hatta ailesinden ya da çevresinden birini kaybeden kişinin ağlaması toplumsal sorumluluk olarak görülür. Ağıtta, ölenin ardından geriye kalanlar, derin bir acıyla ağlamak ve aynı zamanda metin olmak gibi birkaç ruh halini bir arada ve iç içe yaşayabilir.

Sözlü kültürde hatırlama, özellikle geçmişle ilişki kurmak olarak düşünülürse ve geçmişle ilişki, dün ile bugün arasında bilinçli bir ayırım yapılarak kurulursa, ölüm, bu ayırımın ilk deneyimi olur. Ölülerin anılması ve güzel hatırlanması, kültürel hatırlamanın ilk biçimini oluşturur. Ölenin güzel hatırlanması aynı zamanda bir çaba anlamını da taşır. Bu çabanın ardında bir karşılıklılık ilkesi yatar. Çünkü insan ancak ardında kalanlardan atalarına gösterdiği kadar sadakat bekleyebilir. Sosyal karşılıklılık ağı olarak ifade edilebilecek bu durum, her kuşak için sonsuzluğa uzanacak biçime kavuşturulmuş olur (Assmann 2001, 64). Ölenin ardından yas tutulması ve ağıt yakılmasının bir toplumsal kimlik boyutunun da bulunduğunu belirtmek gerekir. Toplumsal kimlik olarak adlandırdığımız sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Toplumsal kimlik, onu biçimlendiren, daha doğrusu yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk

### Turkish Studies

düŖer. Kültürel sistem, ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü araç niteliği taşıyan iken (Assmann 2001, 139) kiŖi, ölüp gitmiŖtir, ölü haliyle bile bir kimliğe sahiptir, çünkü ağıt yakılan kiŖi, hala bizim bir parçamızdır. Ortak kimlik, ölümden sonra da sürdürülür. Kaybedilen varlığın bir daha geri gelmemesi durumu, ölünün acısını toplumda uzun süre devam ettirir. Acı ve üzüntü toplumsal kalıplar içinde ifade edilirken, ağıtlar, ölünün başında bir ayın/töreni anımsatır. Bu yönüyle yas törenlerini anlamamızda bizlere önemli ipuçları verir (Örnek 1974, 399).

Ağıtların bir diğerk özelliği, ağıtlarda hemen hemen öteki dünyaya yer verilmemesidir. Ağıtlarda, geri gelmeyecek kiŖi, derin acılarla uğurlanır ancak ölüleri ne kurtların, ne yılanların yediğine vurgu yapılmaz. “Senin yerine ben öleyim” dediğimiz, eşimizin, annemizin, kardeşimizin öte dünyadaki durumu işlenmez. Ağıtlarda hep bu dünyada yaşarken yapıp ettikleri, yaşam biçimleri ve iyilikleri ele alınır. Gelenekler, görenekler, toplumun tarihinden getirdiği değerler, konuşma dilinin zenginliğiyle yapmacığa veya ustalığa başvurmadan, en sade, açık, anlaşılır bir biçimde yer alır. Ağıtların acıyı hafifletici bir işlevi vardır. İnsanoğlunun en büyük acısı, ölüm ve sevdiklerinden ayrılmaksa, hayatın sevinci, tadı, neşesiyle vazgeçilmezliği her Ŗeyden üstün bir yerdedir. İnsanın ölürlen ki yalnızlığını, yanında sevdiklerini bile götürememesini düŖündüğümüzde, kalanlar açısından ölüm acımız hafifletilebilir (Kemal 1997, 16).

Ağıtlarda, ölünün geriye bıraktığı aile, ortam, sosyo-ekonomik durum gibi kalanların dertleri bir ailenin dramına yol açacaksa halkın kendi duygu ve endişeleri yer alır (Başgöz 1986, 247). Bu dünyadan göçüp gidenin ardından öte dünya için endişe edilmemesi, aslında geriye kalanların kendi haline ağladığı yönünde ipucu vermektedir. Ayrıca, ağıtların temasının genel olarak ölenin ardından övgü ve hep olumlu yönlerinin ön plana çıkarılması, kültürel bir duruma işaret ediyor gibidir. Kültür, ölüp giden kiŖinin ardından kötü konuşmamakta ve dolayısıyla ağıtlarda da kötüleyici bir dil kullanılmamaktadır.

Ağıtlarda ölen kiŖi, olayın en masum kahramanını oluşturur. KiŖinin ölümü çeŖitli sebeplere dayandırılıyor. Ölenin eŖi, eŖine beni bir başıma bıraktın dememekte, felek sen ettin demekte ve olumsuzluğu feleğe yüklemektedir. Trafik kazasında ölmüşse, bir traktör altında kalmışsa, “niye bindin o traktöre” diye suçlamamakta, dağda çığ altında kalmışsa, “niye dağa gittin” diye sitem etmemektedir. Ölen yakınına suçlamamasında teslimiyet yönü ağır basan bir kader anlayışının varlığı ileri sürülebilir. Ancak her türlü olumsuz durumun sorumlusu olarak gösterilen “felek” kavramı da açıklama gerektirmektedir. “Golumuzu gırdın felek” (Görkem 2001, 273), “Felek duttu gırdı kolum” felek, “kol kıran” (Dikici vd. 2008, 241), “yenilmez feleğin gücü” diye ağıt yakarak feleği, “dev gibi” tasvir etmekte (Görkem 2001, 276), “Gahirim felege gızım” diye ağıt yakarak feleği, “baş edilmez güç” olarak tasvir etmekte, (Görkem 2001, 318), “felek sillesini vurdu” felek, “sillesini vuran” (Görkem 2001, 340), “Beni mi görüyon daima felek” tasvirinde felek, “cezalandırıcı” (Görkem 2001, 372), “ırzımız kesti felek” ifadesinde “rızik kesen” (Dikici vd. 2008, 25), “kahrolasın zalim felek” (Dikici vd. 2008, 36) ve “zalim felek kurmuş önüme tuzak” ifadelerinde felek, “zalim, acımasız” (Dikici vd. 2008, 119), “felek ayırdı eşimden” ifadesinde felek, “eŖten ayıran” (Dikici vd. 2008, 45) “feleğin keskin kılıcı” ifadesinde, felek “kılıcı keskin” olarak tasvir edilmekte (Dikici vd. 2008, 47, 226), “felek yüzüme gülmedi” (Dikici vd. 2008, 57) ve “felek güldürmedi beni” (Dikici vd. 2008, 83) ifadelerinde “yüze gülmeyen, yüz güldürmeyen” olarak, “felek kollarımı bağlar” ifadesinde, felek, “kavuşmaya engel” (Dikici vd. 2008, 65), “felek vurdu ben götürdüm” ifadesinde, felek, “vurucu, kırıcı” olarak (Dikici vd. 2008, 68), “kahpe felek ateş attı” (Dikici vd. 2008, 72) ve “kahpe felek ne felekmiş” ifadelerinde felek, kahpelikle suçlanmakta (Kabacalı 1997, 206), “kime Ŗikaat edem ben bu feleği” felek, Ŗikayet edilecek mevki aranmakta (Dikici vd. 2008, 85), “feleğe kahredip, kimlere küstün” felek, “kahredilecek” olarak (Dikici vd. 2008, 99), “felek ağır vurdu taşı” ifadesinde, felek, “taŖı ağır” (Dikici vd. 2008, 127), “ne diyeyim felek işine” ifadesinde, felek karşıdaki çaresizlik ve

### **Turkish Studies**

acizlik (Dikici vd. 2008, 166), “felek kara yazmış yazılarını” ifadesinde felek, yazıyı kara yazan (Dikici vd. 2008, 172), “ağır feleğin cezası” ifadesinde, felek, “ağır bir biçimde ceza veren” (Dikici vd. 2008, 211), “elleri güldüren felek” ifadesinde felek, başkalarını güldüren, adaletsiz davranan (Dikici vd. 2008, 238), “felek sen evimi yıktın” ifadesinde, felek, “ev yıkan” olarak (Dikici vd. 2008, 241), “düştü felek pençesine” feleğin bir pençesinin olduğu (Dikici vd. 2008, 258), “kan bürümüş felek senin gözünü” ifadesinde adeta felek, bir kan dökücü (Dikici vd. 2008, 302), “vur elin değmişken felek vur bana” ifadesinde felek, “döven, işkence eden” (Dikici vd. 2008, 330), “felek eylemiyor minnet” ifadesinde, felek, “acımasız” (Dikici vd. 2008, 334), “bak feleğin işlerine”, felek, güç durumunda bırakan olarak (Kabacalı 1997, 52), “felek soldurdu gülümü” ifadesinde felek, “gülü solduran, sevdiğini öldüren” (Kabacalı 1997, 117), “felek kara ettin yüzümü” ifadesinde, felek, “yüzü kara eden” (Kabacalı 1997, 199), “ben feleğe darılırım”, felek, üzen, suçlu olarak (Kabacalı 1997, 228), “feleğin bir kuşu var” felek, tırnağı demirden bir kuş (Kabacalı 1997, 357) olarak tasvir edilmektedir.

Tanrının varlığına ve gerçek olduğuna inanan bireyler için kendi kontrolümüz dışındaki olayların meydana gelişini açıklamada dini referansların merkezi bir konumda olduğu belirtilmekte (Gorsuch ve Smith, 1983) ağıtlarda da belirtilen dini referansların merkezi bir konumda olduğu görülmektedir.

Ağıtlarda çoğunlukla “Allah” yerine “felek” denilmekte, felek türlü sıkıntıların sorumlusu olarak çeşitli özellikleriyle tasvir edilmektedir. Burada felek kavramının ön plana çıkarılışı toplumun inanç ve değerleriyle uyum arayışı olarak değerlendirilebilir. Çünkü olumsuz ifadeleri Allah, Rab, Tanrı gibi dince kutsal kabul edilen ifadelerle yan yana getirmek hem kültürel hem de içsel bir çatışmayı beraberinde getirmektedir.

## 2.AĞITLARA KADER İNANCININ YANSIMASI

Ağıtlarda kader inancının tek boyutlu olmadığını söylemek mümkündür. Yaşar Kemal (1997, 14) de ağıtlarda duyguları yumuşak bir biçimde ifade edip, boyun eğen, başkaldırmayan, oluruna bırakan, rıza gösteren, “başı gelen çekilir” diyen duyguları belirten ağıtların az olduğunu, ağıtların çoğunlukla şiddet, öfke, isyan ve biraz da yakınma, sonsuz acı içerdiğini belirtmektedir. Bu görüşle ilgili olarak ağıtlarda kadercilikle ilgili olarak intikam duygularını körüklemek amacıyla, kan davasının teşvik edilmediği, bu durumun insanımızın “kadere rıza gösterme” ve “mütevekkil” olması ile izah edilebileceği belirtilirken (Görkem 2001, 165) kadere rıza gösterme tavrının aksine bedduanın varlığı da tespit edilmektedir. Çocuğu olmayan kadının ağıdında, kadının kocası evlenmek ister, kadını da boşamak istemez. Kadın kocasına rağmen ayrılır ve kocası için ağıt yakar. Evliliğin bitmesinden sorumlu tuttuğu kişiler için de beddua eder. “Cebimin ağzı dikile/Beni de godun fikire/Beni de yardan ayıran/Of dedikçe kan tüküre (Dikici vd. 2008, 186). Bu örnekten hareketle, tek boyutlu bir değerlendirmeye “kadere rıza gösterme” ve “insanımızın mütevekkil olduğunu” söylemek kolay görünmemektedir.

Ağıtlarda kader inancı, bu çalışmada 3 grupta ele alınacaktır. Ağıtlar incelendiğinde kader inancı, ilk olarak isyan, ikinci grupta teslimiyet, üçüncü grupta isyan ile teslimiyetin birlikte ele alındığı görülmektedir.

### 2.1 İSYANIN VURGULANDIĞI AĞITLAR

Avşarlardan Aşık Seyit Osman’ın kız kardeşi Ayşe’yi kocasının ilk karısı kıskançlıkla ırmağa iter, Ayşe ırmakta boğulur. “Zalım ırmak taşıdı m’ola/Dalga boynun aşdı m’ola/Şahbaz idi gelin Ayşe’ m/Gafilliğin düştü m’ola (Kabacalı 1997, 151).

1920’li yıllarda Arap İsmail adlı ağa, karısının ölümünden sonra genç bir kadınla evlenir. Evliliğinde karısı ile hoş geçimli iken kadın aniden hastalanır ve ölür. İsmail ağa Sürmeli isimli bu

kadının arkasından ağıt yakar. “Sarptır yaylanın yolları/Halı dokur ağ elleri/Çoksundun mu Gadir Mevla’ m/Mor berçemli gelinleri (Görkem 2001, 308).

Kaynak şahıs, 1940’lı yıllarda askerde iken bir kızı sever. Ondan çocuğu da olmasına rağmen dört senelik askerlik bitince kıza ve anasına haber vermeden gizlice memleketine döner. Bu durum, kızın zoruna gider, zehir içerek canına kıyar. Bebek de anasından süt emdiği için zehirlenir ve bebek de ölür. Kaynak şahıs hadiseyi memleketinde haber alır, bunun üzerine ağıt yakar. “Yastık yoldaşım elden uçurdum/Emmi dayı mezerliğe göçürdüm/İkincisin Andırın’dan geçirdim/Gaderin elinden nere gideyim”, “Yörü çirkin gader beni tuladın/Dert goymadın hep başıma doladın/Ben bal mıyım gaptan gaba beledin/Ben senin elinden nere gedyim (Görkem 2001, 319) diyerek olumsuzluk kötü kadere yüklenmektedir.

Hacı Hüseyin Efendi, oğlunun kalbini yok yere kırmış, iki tokat vurmuş, oğlan da bilinmeyen bir sebepten ölmüş. Oğlu için yaktığı ağıtta, “Maraştan öteye halep/İrızkımız kesti Felek/Beyaz zubun yelep yelep/Giyip de gezenim öldü (Dikici vd. 2008, 25) evladının ölümünü feleğe yükleyip, çalışıp evine ekmek getiren oğlunun ölümü için rızkımızı kestin diyerek feleği suçlamaktadır.

Yirmi dört yaşında şeker hastalığından ölen yeğeni için, “Haber aldım düştüm yola/Bitmiyor yollar bitmiyor/Kahrolasın zalim felek/Kuzum aklımdan gitmiyor (Dikici vd. 2008, 36) şeklinde ağıt yakmakta ve yeğenin şeker hastalığından ölümünü feleğe yüklemektedir.

Kürneli aşiretinden Hacı Mehmet İzmir’de çalışmaktadır. Hacı Mehmet, bir hastalığa yakalanır ve ölür. Kardeşi Hacı Kerim ağıt yakar. “İzmir’in yolları gayette uzak/Zalim felek kurmuş önüme tuzak/Gelmişim İzmir’e biraz da gezek/Bulamam gardaşım seni bir daha (Dikici vd. 2008, 119) şeklinde ağıt yakarak, kardeşinin ölümünü feleğin bir tuzağı olarak işlemektedir.

Mehmet, Hollanda’ya gider, orada bir süre çalışıp kazanacağı para ile sözlüsüyle evlenecektir. Hız tutkusunun kurbanı olur. Elim bir trafik kazasında ölür. “Felek ağır vurdu taşı/Yandı yüreğimin başı/Hemi genç, hem de güzel/Hem de karaydı kaşı (Dikici vd. 2008, 127). Mehmet’in ölümü kendi ağzından anlatılmakta, hız tutkusu yerine ölümün sebebi, feleğin acımasızlığına yüklenmektedir.

Hüseyin, gençlik yıllarında yoksulluk çeker. Yetmezmiş gibi annesini de kaybeder. Annesinin ölümü üzerine babası evlenmeye karar verir. Babasının evlenmesini istemeyen Hüseyin’in ağıt yakar. “Dünyada gülmedi yüzüm/Ben böyle bahtı karayım/Öksüz galan eve gelmez/Osman’ı ben nerde arayım (Dikici vd. 2008, 82), “Yapılır mı felek bize/Bilmiyorum ki gastın niye/İnce dertlere düşmüşsün/Hüseyin’im diye diye”, “Felek güldürmedi beni/Ne çileler var başımda/Çektiklerim yetmiyormuş/Öksüz kaldım genç yaşımda (Dikici vd. 2008, 83), şeklinde ifade edilerek olumsuzluklar feleğe atfedilmektedir.

Biri terör, birisi kalp rahatsızlığı sonucu iki oğlunu kaybeden babanın ağıdında “Gene dumanlandı dağlar/Felek kollarımı bağlar/Düşman başına vermesin/Çifte yiğit veren, ağlar (Dikici vd. 2008, 65) şeklinde ifade edilen iki oğlun ölümü, feleğin acımasızlığına dayandırılmaktadır.

Abdulkadir askerde şehit olur, amcasının oğlu ağıt yakar. “Kahpe felek ateş attı/Kor oldu yanıyor özüm/Asker yolu bekler iken/Al bayrakla geldi gülüm (Dikici vd. 2008, 72) şeklinde ifade edilen amcaoğlunun şehit olması, kahpe feleğin yaptığı bir eylemdir.

Kocasının ölümünden sonra Almanya’ya oğlunun yanına giden Nadiriye, oradaki yaşama ayak uyduramaz, memleket özlemiyle ağıt yakar. “Kara kader imiş evimi yıktı/Bu ayrılık benim belimi büktü/Bacı kardeşlerim burnuma koktu/Ben gidemem gidin görün turnalar (Dikici vd. 2008, 170) ifadelerinde tüm sıkıntılar, kara kadere havale edilmektedir.

### **Turkish Studies**

1970’li yılların başında Osmaniye’nin Tüysüz köyünde kaynak kişinin yeğeni olan iki çocuk traktör altında kalarak can verir. “Bacısının adı melek/Golumuzu gırdın felek/Yakıştırır giyer guzum/Gara miltan kumaş yelek (Görkem 2001, 273) ifadelerinde iki çocuğun traktör altında kalmasının sorumlusu felektir, iki çocuğu öldürerek, kolunu kırmıştır.

Ansızın hastalanarak genç yaşında ölen Durdu Mehmet için gelin olan bacısı ağıt yakar. “Gardaşımın adım Mehmet/Felek eylemiyor minnet/Bu dünyada gün görmedin/Mekanın da olsun cennet (Dikici vd. 2008, 334), genç yaşta ölümün sorumlusu felek olarak gösterilmekte ve felek acımasız olarak nitelenmektedir.

Çukurova yöresinden derlenen ağıtta, “Bu gader bizde olursa/Böyle gider başı bütün/Ölmemiş ya sefil babam/Gene besleyici yetim” (Görkem 2001, 252) diye ağıt yakılarak ters giden işler kötü kadere yüklenmektedir.

Su getirmek için açılan çukurda çalışırken Kamil ve bir arkadaşının üzerine toprak kayar, çabalar sonuçsuz kalır, canlarını verirler. 19 ile 28 yaşında olan iki genç adam bu dünyadan göçmüşlerdir. Ağıtlar yakılır. Kamil’in hanımı beş çocukla geride kalır, kocasının ardından ağıt yakar. “Ağla mor beliklim ağla/Öksüzlük geçti başımdan/Kimselere yok kahrımız/Felek ayırdı eşimden (Dikici vd. 2008, 45) ifadelerinde felek, eşinin ölümüne sebep olmuş, kocasından almıştır.

Genç yaşta kocaya verdiği kızı, ömrünün baharında vefat eder. “Bir şeye benzemez eşin/Daha çok gencidi yaşın/Gahirim felege gızım/Güççükten belalı başın (Görkem 2001, 318) ifadelerinde kızının genç yaşta ölümünden derin bir acı duyan anası, feleğe kahretmektedir.

Bir kan davası yüzünden vurulan Hacı’ya eşi tarafından yakılan ağıtta, “Şu dağların nesiyim/Mor koyunun kuzusuyum/Felek yüzüme gülmedi/Altı kuzunun anasıyım (Dikici vd. 2008, 57) diyerek eşi, feleğin yüzünü güldürmediğini, altı çocukla bir başına kaldığını belirtmektedir.

Ömer ağabeyinin evine giderken karanlıkta baltayı görmez, baltanın üzerine basarak ayağını keser, ayak yara olur, kangrene döner, birkaç hafta sonra Ömer ölür. Ömer’in ağabeyi ağıt yakar. “Yorulдум yola oturdum/Felek vurdu ben göturdüm/Gardaşın guzusu kalmış/Ardıma kattım getirdim (Dikici vd. 2008, 68), Ömer’in ölümünde felek, Ömer’e vurmuş, canını almıştır.

Ayşe, kocasının ölümünden sonra kimsesiz kalır, oğulları ona bakmak istemezler, evli olan kızının yanına yerleşir. Yanına yerleştiği kızı, oğulların bakmıyor diye yakınır. Düştüğü duruma içerleyen Ayşe, çatıdan atlayarak intihar eder. “Anan kapılara kilidi astı/Kamil’den Şamil’den umudu kesti/Kadere kahretti kendine küstü/Bulanık sulara akar giderim (Dikici vd. 2008, 128) ifadelerinde Ayşe’nin ölümü kadere yüklenmektedir.

Mendifa kadın, maddi bakımdan zor durumda kalır, yakınları da yardım etmez. Bir gün Mendifa kadın, köyün çıkışındaki su deposunun yanında yanmış bir halde bulunur. Kendisini çaresizlikten yaktığı anlaşılır. Bir yakını Mendifa kadın için yaktığı ağıtta, “Kırıktır tecellim, yoksul kaderim/Dar akşamda borda yola giderim/Şu tatlı canımı heder ederim/Kahrinen yanıyom yalan dünyada (Dikici vd. 2008, 129) ifadelerinde kötü kader, yoksulluk ve çaresizlik ile birleşmiştir. Mendifa kadın, dünyaya ve kaderine kahretmekte, olumsuzluk kadere yüklenmektedir.

Yozgat’tan derlenen bir ağıt, “Basınca gaza çıkıyor duman/Ezrail peşimde vermiyor aman/Direksiyon boynumu kırdığı zaman/Yaralı mezara girdim ağlarım (Kabacalı 1997, 21) diyerek elim bir trafik kazasında ölen kişinin ağzından yakılmıştır. Hız tutukusu değil, Azrail’in acımasızlığı vurgulanmaktadır.

Veli adında bir genç, iki yaşında annesini kaybeder. Babası Veli’ye sahip çıkmaz. Veli’yi yaşlı anneannesi büyütür. Veli ahlaklı, saygılı biridir. Bir kıza aşık olur ama sevdiğine kavuşamaz. Bunun üzerine Veli, bir dut ağacına kendini asar. Değişen toplumsal koşullarla birlikte aşka

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 7/3, Summer, 2012



yüklenen anlamın da değiştiğini düşündüren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Veli, kavuşmadığı aşkı için hayatına son vermiştir. “Feleğe kahredip, kimlere küstün/Bu fani dünyada, ne idi kastın/Sana düşen duta, kendini astın/Gidip sevdiğini alan olmadı (Dikici vd. 2008, 99) ifadelerinde Veli'nin dramı feleğe yüklenmektedir.

Komşu köye gezmeye giden Ali ile arkadaşı Hüseyin'in çığ altında kalması üzerine Ali'nin eşi ağıt yakar. “Yürü kara toprak çürüttün beni/Sana giden insan gelir mi geri/Dünya gurulalı Adem'den beri/Şu yalan dünyaya gelen ağladı (Dikici vd. 2008, 133) ifadelerinde ölüm, kara toprağa girenin geri gelmemesi, Adem'den beri dünyanın dert, sıkıntı mekanı olup gelenin ağlaması örnekleri üzerinden ele alınmaktadır. Burada “kara toprak çürüttün beni” diyerek toprak suçlanmaktadır.

Altı çocukla dul kalan eşi, Celal Kahya için ağıt yakar. “Evimize geldi haber/Dostum ağlar düşman güler/Olmaz olası kaderim/Beni böyle perişan eder (Dikici vd. 2008, 254). Celal Kahya'nın eşi, altı çocukla dul kalmasının ve perişan olmasının sorumlusu olarak kaderi göstermekte ve “olmaz olası kader” demektedir.

Genç yaşta kocasını kaybedip dul kalan Ayşe'nin kocasının ölümü üzerine söylediği isyan niteliğindeki ağıdında; “Başım seni bozuyum mu?/Altın seni düzüyüm mü?/Yıkılacca güccük oda/Daha seni geziyim mi?” (Dikici vd. 2008, 114) diye ağıt yakarak gidene mi kendi haline mi? ağlıyor diye baktığımızda kendi haline ağlıyor gibidir.

Şıhhamit'in ölen eşinin ardından yaktığı ağıtta, “Bahçe diktim kürek ile beline/Kuşlar konsun dua etsin dalına/Allah beni goydu kötü gelin eline/Kötü tecellimi sürer ağlarım” (Dikici vd. 2008, 143) ifadelerinde kötü tecellinin sorumlusu Allah'tır. Kötü gelin eline koyan, ona muhtaç eden de Allah'tır.

Hasan'ın eşinin ölümü üzerine yaktığı ağıtta, “Felek kara yazmış yazılarını/Gayet çok ağlatır bazılarını/Kıyıp öpmediğim kuzularımı/Öksüz koydun boynun büktün neyleyim” (Dikici vd. 2008, 172). İlahi adaletsizlik düşüncesi belirtilmektedir. Bazılarını çok ağlatan alın yazısı, kimilerine hayatta kolaylık sağlamaktadır.

Çocuklarını okutmak için kendi sağlığını ihmal eden İsmail için ağıt, geriye kalan eşinin ağzından yakılır. “Yüce dağların başından/Gördüm ben seni düşümden/Gurban olam goca Mevla'm/Ayırdın beni gişimden” (Dikici vd. 2008, 203). İsmail'in eşi, eşinden ayırdığı için Mevla'ya sorumluluk yüklemektedir.

Celal hocanın ağıdında, Celal hoca eğitilmiş, kültürlü biridir. Çevresinde yardımının dokunmadığı, iyilik yapmadığı insan sanki yoktur. Herkes tarafından sevilen sayılan, takdir edilen bir kişiliktir. Kader ona da ağlarını örür, Celal hoca, kaza yapar, hastanede her türlü müdahaleye rağmen kurtarılamaz. Eşinden sekiz ay sonra Arife hanımda beyin kanaması sonucu dünyadan göçer. Hayatındaki en önemli iki insanı kaybeden oğlu Hilmi ağıt yakar. “N'oldu goca babam n'oldu?/İçerine kan mı doldu?/Elleri güldüren felek/Bize geldi, ecel oldu” (Dikici vd. 2008, 238) ifadelerinde Celal hocanın ölümünden felek sorumlu tutulmaktadır. Aynı felek, başkalarını güldürmekte, Celal hoca için ecel olmaktadır.

Yıldız gelinin amansız bir hastalığa yakalanarak ölmesi üzerine kocası tarafından yakılan ağıtta, “Deli çaylar gibi akdım/Geldim de yüzüne bakdım/Felek sen evimi yıktın/Uyan da bak gör halimi” (Dikici vd. 2008, 241) diyerek evinin yıkılması, eşinin ölümünden feleği sorumlu tutmaktadır.

Antalya'da polis olarak görev yapan Cuma, kız kardeşinin kocası tarafından vurulur, Cuma hayatını kaybeder. Polis, bacısının, oğlunun ve eşinin gözleri önünde yere serilir. Sebepsiz bu ölüm, dalga dalga yayılır. “Alevle kavrulduk, bu nasıl kader/Bir şeye benzemez, el buna ne

### **Turkish Studies**

der/Bayrağa sarılmış, yiğidim yatar/Onur atasız kalmış, evi perişan” (Dikici vd. 2008, 290) ifadelerinde kadere isyan edilmekte, “bu nasıl kader” diyerek kader sorgulanmaktadır.

Şair Erol Boyunduk ve üç kardeşi bir sonbahar gecesi analarının ağlama sesine uyanırlar. Anası hasta yatan babalarının başında hıçkıra hıçkıra ağlamaktadır. Anne ve çocuklar ağıt yakarlar. “Alamadım şu dünyanın hızını/Çekemedim şu gönlümün nazını/Kan bürümüş felek senin gözünü/Bir yanım kaderin tersine düştüm” (Dikici vd. 2008, 302) ifadelerinde feleğin kan bürümüş gözü, kan dökücü bir katil gibi nitelenmekte, ölüm feleğe yüklenmektedir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Antep savunmasına arkadaşlarıyla katılan ve eşkıyaların arasında halka yardım eden bir halk kahramanı olan Ali, hapse düşer. Hapisteyken ağıt yakar. “Tikenli Dağı’na çadır kurardım/Haksızları diyar diyar süredim/Bu kara kaderi ben mi aradım/Alnıma yazılmış bu kara yazı” (Dikici vd. 2008, 320) ifadelerinde “kara kader” isyan edilmekte, başa gelen olumsuz durum kara yazıya yüklenmektedir.

Genç yaşta ölen yakınlarına Hikmet Bey tarafından yakılan ağıtta, “Elli altmış sene bir ömür ise/Ben de geldim o durağa sor bana/Neler çektim ne acılar yaşadım/Vur elin değmişken felek vur bana” (Dikici vd. 2008, 330) ifadelerinde ölüm karşısındaki çaresizlik, acizlik belirtilmekle birlikte feleğe bir meydan okuma vardır. “Vur elin değmişken vur bana” ifadelerinde felek, zalimlik, acımasızlıkla nitelenmekte ve ölüm, feleğe yüklenmektedir.

Eşine sitem için söylediği ağıtta, “Hozaloğlu der vallaha/Tükendi sözlerim ahha/Kahir eylerim Allah’a/Benden başka kulun yok mu?” (Dikici vd. 2008, 365) eşiyile arasının kötü olmasını Allah’a atfeden bir yaklaşım görülmektedir.

Dikenli de öldürülen gencin ağıdında, “Köy yerinin taşlarına/Güneş vurmuş kaşlarına/N’olurmuş kız kaçırma/Bak feleğin işlerine (Kabacalı 1997, 52) diyerek kız kaçırdığı için kızın yakınları tarafından öldürülen gencin durumunda sorumluluk feleğe yüklenmiştir.

Genç yaşta öldürülen kardeşi Duran için söylenmiş bir ağıtta, “Felek soldurdu gülümü/Unutmam şirin dilini/Buna canım dayanmıyor/Kurşunlar bölmüş dilini” (Kabacalı 1997, 117) ifadelerinde isyan niteliğinde felek ölümden sorumlu tutulmaktadır.

20. yüzyılın ilk çeyreği Çukurova’daki kolera salgınında bir hafta arayla iki kızını yitiren Gümüş hatunun ağıdında, “Yetti m’ola Adana’nın üzümü/Felek kara ettin yüzümü/Alınca doydun mu felek/Beyimin çifte kızını” (Kabacalı 1997, 199) ifadelerinde iki kızın kolera hastalığından ölümü feleğe yüklenmekte, feleğin yüzü, kara ettiği vurgulanmaktadır.

İsmail’in ağıdında; “Kahpe felek ne felekmiş/Dibi delik bir elekmiş/Aldı giydi elimden/Şimdi neyime gerekmiş” (Kabacalı 1997, 206) İsmail’in zamansız ölümü feleğe yüklenir.

Sarız’ın Oğlakkaya köyünden Koca Kahya, Diyarbakır’da askerliğini yaparken bir salgın hastalığa yakalanır ve ölür. “Ağlar ağlar ben dururum/Ben feleğe darılırım/Haçça gelin giderkene/Eteğinden sarılırım” (Kabacalı 1997, 228) ifadelerinde Koca Kahya’nın salgın hastalıktan dolayı değil feleğin yüzünden öldüğü “ben feleğe darılırım” olarak ifade edilmektedir.

Adana’nın Kadirli ilçesinden Mehmet’in ölümü üzerine karısının yaktığı ağıtta, ”Fani yalan dünya fani/Gene öğsüz koydun beni/Babayiğit sürmel’ eşim/Kadirli’nin pehlivanı (Kabacalı 1997, 244) diyerek eşinin ölümünün karısını öksüz koyduğu, fani dünyanın kendisini kötü durumlara düşürdüğü belirtilmektedir.

Hacı’ya bir yakını bir tay hediye eder, iki yaşına giren tay, merada otlarken, bir konserve kutusu ölümüne yol açar. Yoksul, fakir ve dertli Hacı’nın daha önce ineği ile keçisi öldüğü için bunların acısına atın ölümü de eklenir. Ağıt yakar. “Yeter felek yeter çektğim mihnet/Beni mi görüyon daima felek/Korkarım beni de yere vurucun/Yaklaşp duruyon yanıma felek” (Görkem

### Turkish Studies

2001, 370-371) Hacı, isyan yönü ağır basan ağıdında feleğe lanet etmekte, başına gelen tüm aksiliklerde feleği sorumlu tutmaktadır. Hacı'nın "felek", yakasını bırakmamaktadır.

## 2.2 TESLİMİYET DUYGUSUNUN VURGULANDIĞI AĞITLAR

Tekirdağ Çorlu'da tüp patlaması sonucu Mustafa ölür, sevdiklerini derin bir acıya boğar. Komşusu ağıt yakar. "Terazi Ülger'den yüce/Ağlarım ben gündüz gece/Alnına yazılmış bacım/Dünyaya geldiği gece" (Dikici vd. 2008, 125) ifadelerinde teslimiyet duygusu, insanoğlunun dünyaya geldiği gece yazısının yazıldığı ve bu yazıdan da kaçışın mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Ali geçimini inşaatta çalışarak sağlar. Çalışmak için Kayseri'ye gider, fakat kader onu eşinden, çocuklarından ve sevdiklerinden genç yaşta ayırır. Bunun üzerine eşi ağıt yakar. "Karardıç'ta yonca biçtim/Soğuk sularından içtim/Kader böyleymiş Ali'm/Kuzulardan ayrı düştün" (Dikici vd. 2008, 168) ifadelerinde kadere rıza gösterme, teslimiyet ağır basmaktadır.

Kaynak şahsın kocası, askere gittiğinde zatürre olur, Ankara'ya hastaneye kaldırılır. Hastanın kendi ağzından ağıt yakılır. "Zatürre neydi onu da gördüm/Ölürüm diyerek bağırma vurdum/Nihayet gadere boynumu eğdim/Gavuştur babama beni Yaradan" (Görkem 2001, 172-173) ifadelerinde boyun eğme, kaderin karşısındaki tutum vurgulanmaktadır.

Amcası Ali'nin yeğenine ağıdında, "Tabutu açtılar baktım/Süzülüyor kara kaşı/Neyleyim Allah'tan geldi/Sağ olsun amcamın başı (Dikici vd. 2008, 67) diye ağıt yakarak ölüm, karşısında rıza göstererek teslimiyetini ifade etmektedir.

Kaynak kişinin eşi, Ankara çevre yolunda seyir halinde iken kalp krizi sonucu bir kamyonun altına girer, hastaneye kaldırılır, kurtarılamaz. Çevresinde çok sevilen ve önde gelen siyasetçilerden biri olduğu için büyük acı yaşanır. Eşi ağıt yakar. "Seher yeli ılık eser/Cennette içesin kevser/Ben gader diyom amma/Çocukların bana küser (Dikici vd. 2008, 76) ifadelerinde "ben gader diyom amma" diyerek teslimiyet vurgusu ağır basar.

Çevresinde huyu ile ahlaki ile çok sevilen İzzet, düğününe onbeş gün kala traktör altında can verir. "Söbeçimde çıktım yollar uzadı/Kader böyle imiş ağlama ana/Akşam saat dokuz, dağlar karardı/Kader böyle imiş ağlama ana (Dikici vd. 2008, 87) ifadelerinde İzzet'in ölümü, "kader böyle imiş" diye belirtilmekte, teslimiyet vurgulanmaktadır.

Türksevin köyünden Yusuf, hanımını çok sevmektedir, ama sağlığında sevgisini pek ifade etmez. Hanımı, öldükten sonra Yusuf, yalnız kalır, perişan olur. Eşine yakın olmak amacıyla eşinin mezarının yanına kendi mezarını da kazar. "Vardım mezarın başına/Kurban olurum taşına/On doktor çare bulamadı/Ne diyeyim felek işine" (Dikici vd. 2008, 165-166), çaresizlik durumu feleğe atfedilmektedir.

Seher iki yaşındayken annesi ve babası birer hafta arayla vefat eder. Kardeşlerinin en küçüğü olan Seheri, abisinin hanımı büyütür. seher hem ana hem baba sevgisinden yoksun büyür. Genç bir kız olup da evlenme yaşına gelince ailesinin rızasıyla kendi köyünden evlenir. Kocasını bir süre sonra hastalanır ve felç olur. Onüç yıl felçli olan kocasına bakar. Geçimini sağlamak için tarlalara çalışmaya gider, devletten yardım bekler, kapılar yüzüne kapanır. Çektiği çilelerle ağıt yakar. "Ana acısına dayandım/Ben Allah'a güvendim/Yedi tane guzu galmış/Ben bu kadere neyleyim" (Dikici vd. 2008, 225) ifadelerinde çaresizlik ve teslimiyet durumu kadere atfedilmektedir.

Şahan, yurt dışında çalışmak için yola çıkar. Trafik kazası geçirir. Yirmi gün komada yatar, sonra da hayata gözlerini kapatır. Arkadaşı Ahmet, ağıt yakar. "Kader buymuş yolun kesti/İsyanım yok kime kastın/ Sülalenden çoktu dostun/ Ben yoluna ölem kardeş", "Bacısı der öle

## Turkish Studies

bacın/Düşmanın yok alam öcün/Yetmiyor ecele gücüm/Seni geçe bende kala” (Dikici vd. 2008, 317) ifadelerinde Şahan’ın ölümü “ecelin karşısındaki güçsüzlük, çaresizlik ve teslimiyet içinde” kadere atfedilmektedir.

### 2.3 İSYAN VE TESLİMİYET DUYGUSUNUN BİRLİKTE İŞLENDİĞİ AĞITLAR

İbrahim, genç yaşına rağmen sülalenin önde gelenlerinden birisidir, oturup kalmasını bilir, herkesin yardımına koşar, bir traktör kazasında İbrahim ölür, geriye beş yetim kalır. “Osman gitti sıra geldi Kadir’e/Şükür olsun böyle kötü kadere/Derdi ağır Ali bulamadı çare/İbrahim’im dağda öldü ne fayda”, “Beyaz mintanına siyah yeleği/Kime şikaat edem ben bu feleği/Kabul olsa Güllü kızım dileği/Emir böyle diye geldi ne fayda”, “Kardaşım bayramı şerbete kattı/Mevla’m bırakmadı engeller çıktı/Allah yüzümüze ne zaman baktı/Evine ateşi soktu neyleyim” (Dikici vd. 2008, 85-86) ifadelerinde hem isyan hem de teslimiyet yer almaktadır. İbrahim’in ölümüne ağıt yakılmakta, feleği şikayet edecek bir mercinin arandığı, Allah’ın hiçbir vakit yüzlerine bakmadığı isyan duygularıyla işlenirken, “şükür olsun böyle kötü kadere” ölüm karşısındaki teslimiyetin, rıza göstermenin somut bir ifadesidir.

Güllü, halasının oğluluyla evlenir, evliliğinin üstünden bir süre geçtikten sonra, erkek düşğününden sonra beni sana gönülsüz vermişlerdi diyerek kocasıyla eve dönmek istemez. Bir gece kocası Halil, Güllü’yü babasının evinde kız kardeşinin gözleri önünde tahrayla öldürür. Babası ağıt söyler. “Güllü’mü gannı galdırdım/Geni beni diri öldürdün/Şükür olsun Tanrı sana/Düşmanlarını güldürdün (Görkem 2001, 306) ifadelerinde Güllü’nün ölümü üzerine acının yoğunluğunu anlatmak için “Tanrı’nın diri diri öldürdüğü ve düşmanları güldürdüğü” isyan duygularıyla ifade edilmekte, “şükür olsun Tanrı sana” diyerek de acı ve ölüm karşısında teslimiyete vurgu yapılmaktadır.

Osmaniye’nin Kırmacalı köyünden derlenen Telli Durdu’nun ağıdında; “Maşadın da yeri yüce/Aslanlarım konar uca/Doydu mu da kadir Mevlam/İkisin’ birden alınca” (Kabacalı 1997, 341) ifadelerinde iki ölümün sebebi Mevla’ya havale edilmektedir. Ancak “doydu mu derken” isyan, “kadir Mevlam” derken teslimiyete işaret edilmektedir.

Naciye böbrek hastasıdır, hayata gözlerini yumar. Kocası Hamza eşine duyduğu yoğun sevgiyi ifade etmek üzere hastanede yakmıştır. “Oturdum cesedi başına/Baktım altın dişlerine/Acımadın mı kadir Mevla’m/Arada kalan kuzusuna (Dikici vd. 2008, 202) ifadelerinde hem isyan hem de teslimiyet gözlenmektedir. “Acımadın mı” diyerek isyan, başkaldırı, “kadir Mevlam” diyerek teslimiyet belirtilmektedir.

Yıldız gelinin amansız bir hastalığa yakalanarak ölmesi üzerine kocası tarafından yakılan ağıtta, “Felek duttu gırdı kolum/Anam babam bilmez halim/Allah imanla alsın canım/Ananız kavuşayım guzular” (Dikici vd. 2008, 241), felek kolumu kırdı demek, aynı zamanda Allah, canımı imanla alsın diyerek isyan ile iman bir arada belirtilmektedir.

### SONUÇ

Ağıtlarda kader inancının ele alındığı bu çalışmada, ilk bölümde ağıt ve ağıtlarda felek tasvirine değinilmiş, ikinci bölümde kader inancının ağıtlara yansımaları ağıt çalışmalarından örneklendirilmiştir. Ağıtlarda kader inancının iki farklı uçta, isyan ve teslimiyet arasında olduğu tespit edilmekte ve kader inancının kabullenme, rıza, boyun eğme yanında isyan, başkaldırı, kahr anlamına gelen yönlerinin de olduğu görülmektedir. Bizim toplumumuz ile ilgili rıza gösteren, mütevekkil anlayışın aksine ağıtlarda, isyan tarafının ağır bastığı ağıtlar tespit edilmiştir.

Ağıtlarda ölüm hadisesindeki hüznün anlatılırken ölen kişinin iyilikleri dile getirilir. Ölenin ardından kötü konuşulmaması düşüncesinde kültürel yapının etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Öleni iyi yönleriyle hatırlamak, aynı zamanda İslamî anlayışın da gereğidir.

### Turkish Studies

Ağıtlarda kader inancı meselesi kuramsal çerçevede yükleme kuramı ile desteklenmiş, yükleme kuramı konuya açıklayıcı veriler sağlamıştır. Yükleme kuramının temel mantığı, çevremizde yaşanan olayları anlamlandırırken veya başa çıkamadığımız süreçleri açıklarken kendimiz dışında, kontrol edemediğimiz bir merkeze atıf yaparak sorumluluktan kurtulmak ve psikolojik olarak rahatlamaktır. Bu çalışmada, yükleme kuramı, ağıtlarda kader inancına teorik ve kuramsal bir çerçeve sunmuştur. Ölüm olayının acısının hafifletilmesinde, olumsuzluğun feleğe yüklenmesi, acının hafifletilmesinde bir fonksiyon üstlenmekte ve derin bir acı yaşayan ölü yakınına yatıştırılmaktadır.

Türkiye Türkçesinden seçilen ağıtlarla sınırlandırılan çalışmada, kader inancının ağıtlarda temsili üçlü bir analize tabi tutulmuştur. İlk grup, isyan duygusunun vurgulandığı ağıtlardır. Taradığımız ağıtlarda en fazla isyan vurgusu göze çarpmakta, dolayısıyla sayıca en fazla ağıt bu grupta bulunmaktadır. Bu ağıtlarda özellikle “felek” kavramı vurgulanmakta, felek, tüm kötülüklerin sorumlusu olarak belirtilmektedir. Felek, zalim, çirkin, kahpe, aman vermeyen, taşı ağır olarak tasvir edilmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, felek kavramının ağıtlarda ön plana çıkarılışı toplumun inanç ve değerleriyle uyum arayışı olarak değerlendirilebilir. Çünkü kültürümüzde, olumsuz ifadelerin Allah, Rab, Tanrı gibi dinin kutsalları ile yan yana kullanmama, hem kültürel hem de içsel bir denge arayışı olarak nitelenebilir. İkinci grupta, teslimiyet duygusu, kader algısını yansıtmaktadır. Buradaki teslimiyet, “başta gelen çekilir” karşılığında kabullenme, boyun eğme ve çaresizliği ifade etmektedir. Teslimiyet vurgusunun ağır bastığı ağıtlarda felek yerine kader, tecelli kavramları geçmektedir. Üçüncü grupta ise, aynı ağıt içerisinde hem isyan hem de teslimiyet duygusu yer almaktadır. “Şükür olsun tanrı sana”, “şükür olsun böyle kötü kadere” ifadeleri isyan ve teslimiyetin aynı anda işlendiği ağıtları örneklemektedir. Hem isyan hem de teslimiyet duygularının birlikte işlendiği ağıtlar, insanımızın ölüm karşısındaki duruşunu özetler gibidir. Ağıtlarda, isyan vurgulanır, çünkü derin bir acı hissedilmektedir, teslimiyet vurgulanır, çünkü Müslümanın inanç ilkelerinden birisi de kader inancıdır. Başta gelen her şeyin arkasında bir yaratıcının olduğu fikri zihinlerde, kalplerde yer alır.

#### KAYNAKÇA

- ASSMANN, Jan, **Kültürel Bellek**, Çev.: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Folklor Yazıları**, Adam Yayıncılık, İstanbul 1986.
- BORATAV, Pertev Naili, **Türk Halkbilimi-II: 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul 1973.
- DIKİCİ, Ömer Faruk vd., **Afşin’in Ağıtları**, Afşin İlçe Milli Eğitim Kültür Yayınları, Malatya 2008.
- EMİROĞLU, Kudret ve Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003.
- GORSUCH Richard L., SMITH Craig S., “**Attributions of Responsibility to God: An Interaction of Religious and Outcomes**”, *Journal for Scientific Study of Religion*, 1983, 22 (4), s.340-352.
- GÖRKEM, İsmail, **Türk Edebiyatında Ağıtlar**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- KABACALI, Alpay, **Gül Yaprığın’ Döktü Bugün Ağıtlar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

- 
- KARTOPU, Saffet, **Kaygının Farklı Kader Alguları ile İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2012.
- KEMAL, Yaşar, “**Ağtlar Üstüne**”, Gül Yaprağın’ Döktü Bugün Ağtlar, (Der.: Alpay Kabacalı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.1-16.
- KÜÇÜKCAN Talip, KÖSE Ali, **Doğal Afetler ve Din**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2000.
- İSEN, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiyeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.
- ONG, Walter, **Sözlü ve Yazılı Kültür**, Çev.: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul 2003.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, “Anadolu Halk Folklorunda Yas”, **1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara 1974, s.399-409.
- ŞİMŞEK, Esmâ, **Kadirli ve Osmaniye Ağtları**, Tesfa Yayıncılık, Antakya 1993.